

Eugeniusz Kłosek, Mirosław Marczyk

Z kart historii Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Wrocławskiego

Zeszyty Etnologii Wrocławskiej nr 1 (24), 5-24

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z kart historii Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Wrocławskiego

Kwestie dotyczące kształtowania się polskiego ośrodka akademickiego we Wrocławiu po zakończeniu działań wojennych w 1945 r. zostały stosunkowo dobrze opisane w literaturze historycznej. Z dzisiejszej perspektywy widoczne jest jednak, że jakkolwiek jest to literatura obfita, to w odniesieniu np. do kształtowania się we Wrocławiu akademickiego ośrodka etnograficznego znajdujemy się zaledwie na początku drogi, bowiem dotychczasowa literatura z tego zakresu opiera się na nielicznych materiałach źródłowych, zwłaszcza w odniesieniu do programów nauczania, kreowania nowych kierunków badań i ich rezultatów.

Początki polskiej etnografii na Uniwersytecie Wrocławskim sięgają lutego 1946 r., kiedy organizatorem i kierownikiem utworzonego wówczas Zakładu Etnologii został dotychczasowy kustosz Muzeum Etnograficznego w Krakowie Roman Reinfuss. Zakład mieścił się w wielkiej sali na I piętrze byłego gimnazjum św. Mateusza przy ul. Szewskiej (obecnie budynek Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich). Mimo tych trudnych warunków lokalowych w zajęciach dydaktycznych prowadzonych w Zakładzie brało udział pięciu słuchaczy, którymi opiekował się asystent tej placówki mgr Andrzej Łaszczynski, gdyż Reinfuss zajęty był przede wszystkim dydaktyką oraz sprawami organizacyjnymi mającymi zapewnić Zakładowi optymalne warunki kształcenia.

Początkowy okres działalności Zakładu w jednoznaczny sposób scharakteryzował ówczesny kierownik w krótkiej informacji zawartej w czasopiśmie „Lud”, podkreślając katastrofalny stan infrastruktury, brak jakichkolwiek podręczników, ilustracji czy map¹. Diagnozę zawartą w tym oszczędnym opisie potwierdzają zachowane do dzisiaj w Archiwum Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Wrocławskiego, pochodzące z drugiej połowy lat 40, ankiety, notatki z wywiadów terenowych czynione ręcznie na odwrotnych stronach druków urzędu miasta Breslau. Jednorazowa subwencja pozwoliła na

¹ R. Reinfuss, *Zakład Etnologii Uniwersytetu Wrocławskiego*, „Lud” 1946, nr 37, s. 455–458.

zakupienie w Krakowie podstawowej polskiej literatury etnograficznej, a książki niemieckie uzyskano z Sortowni Biblioteki Uniwersyteckiej, dzięki czemu księgozbiór biblioteki zakładowej w sposób istotny uległ rozszerzeniu z trzech w lutym 1946 r. do 317 książek w czerwcu 1947 roku². Jednocześnie systematycznie zwiększał się nabór studentów wybierających specjalizację z etnografii. Kadre Uniwersytetu tworzyło głównie środowisko naukowe pochodzące z dawnych Kresów, zwłaszcza Uniwersytetu Lwowskiego, które postanowiło odbudować świetność utraconych uczelni w nowej metropolii, przenosząc swoje życie do Wrocławia³. Uniwersytet Wrocławski miał stać się bezpośrednim następcą Uniwersytetu Jana Kazimierza. Powstał jednak na gruzach innego, który miał przecież ogromne tradycje. To prawda, iż wskutek zniszczeń wojennych rozproszeniu uległa większość dorobku naukowego, a tworzący go uczeni wyjechali. Faktem jednak pozostaje, że o tej niemieckiej przeszłości starano się zapomnieć, bądź ją zweryfikować. Szczególną rolę miały odegrać w tych kwestiach nauki humanistyczne, to one bowiem dysponowały narzędziami mogącymi zakwestionować twierdzenia niemieckich uczonych o germańskim rodowodzie Śląska. Podejmowały więc „studia mające doprowadzić do ukształtowania się polskiego obrazu nowej bliższej ojczyzny, Śląska, wchodząc w ostre polemiki z wcześniejszymi, ale i nowymi, twierdzeniami zespołów niemieckich”⁴. Z tego powodu bardzo chętnie przywoływano słowiańskie korzenie byłych, już wówczas legendarnych postaci związanych z Uniwersytetem, pośród których często wymieniano m.in. sławistę, mecenasa ludoznawstwa na Śląsku i rektora Władysława Nehringa⁵. Etnografowie wspominali o jego pozytywnej roli, jaką odegrał w pracach, programie i działalności naukowej powstałego w 1894 r. Schlesische Gesellschaft für Volkskunde⁶. Wysoko również oceniano pierwsze numery organu towarzystwa „Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde”, redagowane przez Friedricha Vogta i Otto Jiříčka, przede wszystkim za trafne postulaty teoretyczne oraz programy badawcze poświęcone pielęgnowaniu i ratowaniu folkloru i tradycji ludu śląskiego, w tym słowiańskiej jego części.

² *Ibidem*, s. 456.

³ W. Wrzesiński, *Powstanie i przeobrażenia wrocławskiego środowiska naukowego*, [w:] *50 lat nauki we Wrocławiu*, red. W. Wrzesiński, Wrocław 1997, s. 10.

⁴ *Ibidem*, s. 13.

⁵ Z. Kłodnicki, *Kronika Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego 1895–1995*, Wrocław 1997, s. 12.

⁶ J. Pośpiech, *Z dziejów folklorystyki niemieckiej na Śląsku w XIX i XX wieku*, „Kwartalnik Opolski” 1976, nr 1, s. 13.

Roman Reinfuss jako pierwszy sformułował cele polskiej etnografii na Śląsku, cele pozostające w zgodzie z zadaniami humanistyki w ogóle. „Celem badania kultury ludowej ziemczonej czy nawet niemieckiej ludności Śląska jest przede wszystkim ustalenie stanu faktycznego w sposób wolny od jakichkolwiek tendencji politycznych, a następnie w zebranych w ten sposób materiale odszukanie elementów polskich, zachowanych z czasów poprzedzających okres kolonizacji niemieckiej [...]. Byłoby rzeczą niezmiernie pożyteczną, gdyby prehistorycy opracowali dla potrzeb etnografów możliwie najobszerniejszy opis zabytków z doby przed- i wczesno- historycznej, aż do momentu pojawienia się na Śląsku osadników niemieckich [...] oraz by dostarczyli danych pozwalających na wydzielenie na terenie Śląska Dolnego i Średniego miejscowości pierwotnie słowiańskich od czysto niemieckich, co umożliwiłoby etnografom skoncentrowanie swych wysiłków przede wszystkim na badaniu tych pierwszych”⁷. Reinfuss dostrzegał również możliwość podjęcia szeroko zakrojonych badań dotyczących ludności przesiedlanej z różnych stron Polski (w jej przedwojennych granicach). Ten ostatni postulat jest naprawdę interesujący, nieczęsto można uczestniczyć bezpośrednio w tak ogromnych przeobrażeniach kulturowych i społecznych, i jednocześnie móc je na bieżąco dokumentować. Jego realizacją, z różnym skutkiem, zajmują się kolejne pokolenia wrocławskich badaczy. Z perspektywy czasu łatwo zauważyć, że mimo powojennego skomplikowania problemów etnicznych na Śląsku, nie zmienił się sposób patrzenia nań ówczesnych badaczy jak na obszar jednolity narodowo (przed wojną niemiecki, teraz polski), zaś tym razem zadaniem etnografii miało być badanie polskości na tym obszarze.

Studenci i pracownicy Zakładu Etnologii zajęli się pracami inwentaryzacyjnymi i ratowniczymi. Sprawdzano stan posiadania muzeów i zbiornic przedmiotów zabytkowych na terenie województwa dolnośląskiego, celem ustalenia liczbowego i jakościowego stanu zbiorów dotyczących kultury ludowej. Materiały te miały służyć organizacji muzealnictwa etnograficznego. Jednocześnie inwentaryzowano zabytkowe budownictwo drewniane w powiatach: wrocławskim, namysłowskim i brzeskim. Wreszcie jednostkę włączono do przygotowywanej na wrzesień 1948 r. Wystawy Ziemi Odzyskanych⁸. Jej zadaniem, jak ujął kierownik Zakładu, miało być „naukowe opracowanie

⁷ R. Reinfuss, *Zagadnienia i potrzeby etnografii na Śląsku Środkowym i Dolnym*, [w:] *Stan i potrzeby nauki polskiej na Dolnym Śląsku*, red. S. Piaskowski, Katowice 1947, s. 55.

⁸ R. Reinfuss, *Zakład Etnologii...*, s. 457; H. Wesołowska, *Działalność wrocławskiego ośrodka etnograficznego w okresie XXX-lecia*, „Sobótka” 1977, nr 4, s. 480.

działu etnograficznego⁹. W tym celu podjęto próbę kartograficznego opracowania niektórych zjawisk kulturowych, co wymagało przeprowadzenia badań w terenie oraz badań ankietowych. Zwrócono uwagę na zagadnienia procesów adaptacyjnych, integracji społeczno-kulturowej imigrantów. W ten sposób Zakład, a później Katedra, zostały włączone w poczet tych jednostek, których działalność, a zwłaszcza efekty badawcze, miały stanowić istotny dowód jedności Śląska, skuteczności i poprawności działań repatriacyjnych i przesiedleńczych oraz adaptacji społeczności do nowych warunków środowiskowych, gospodarczych i politycznych. Trudno dzisiaj orzec, jakie przyczyny spowodowały rezygnację założyciela Zakładu Etnologii z pracy na Uniwersytecie Wrocławskim, a stało się to jesienią 1948 r. Wywarł on jednak ogromny wpływ na postrzeganie przedmiotu badań oraz sposoby realizacji projektów badawczych. Reinfuss jako muzealnik preferował badania polegające na kolekcjonowaniu zjawisk i faktów kulturowych, nie miał wyraźnie określonej postawy metodologicznej, a w pracach, które publikował podczas pobytu we Wrocławiu, pobrzmiewa postawa XIX-wiecznego zbieracza rzeczy ludowych, mocno zaangażowanego w „sprawę polską”, tym razem na Śląsku, na którym – jak pisał – rola nauki „polega na tym, aby od podstaw przejrzeć materiały źródłowe i odszukać w nich to, co polskie, i na tej podstawie sprostować fałszywe lub tendencyjne przemilczenia nauki niemieckiej”¹⁰.

Dużo łagodniej ten ideologiczny wątek wyraża znacznie późniejsza wypowiedź Adolfa Nasza, następcy Reinfussa i organizatora Katedry Etnografii Polski w 1950 r. Jego zdaniem zorganizowanie tej placówki we Wrocławiu „było ważnym faktem nie tylko natury naukowo-dydaktycznej, ale i politycznej, zwłaszcza jeśli się zważy, że przed 1945 rokiem oprócz uniwersyteckiej Katedry Etnografii działał tutaj w okresie hitlerowskim Institut für Ostforschung”¹¹.

Etnografia polska po II wojnie światowej podlegała nie tylko gruntownej reorganizacji, lecz także ideologizacji. Na swoje stanowiska wróciło jedynie trzech profesorów, a nowo powstałymi lub odbudowywanymi ośrodkami kierowała młodsza kadra¹². Przygotowujący się do Kongresu Nauki Polskiej

⁹ R. Reinfuss, *Zakład Etnologii...*, s. 457.

¹⁰ R. Reinfuss, *Zagadnienia i potrzeby...*, s. 52.

¹¹ A. Nasz, *Katedra Etnografii Polski Uniwersytetu Wrocławskiego (praca naukowo-badawcza i dydaktyczna w pierwszym 25-leciu PRL)*, „Więść Dolnośląska” 1970, nr 20, s. 361.

¹² M. Frankowska, *Etnografia polska po II wojnie światowej*, [w:] *Historia etnografii polskiej*, red. M. Terlecka, Wrocław 1973, s. 198–202.

etnografowie zebrali się w Krakowie w roku 1951, by dokonać „oceny dorobku polskiej etnografii i etnologii z punktu widzenia postępowej myśli społecznej”. Wysunięto propozycję nowego ukierunkowania badań „jak najbardziej ścisłego powiązania prac etnograficznych z potrzebami budownictwa socjalistycznego”¹³. Natomiast na naradach dotyczących bieżących potrzeb i zadań etnografii zastanawiano się nad „nowymi ujęciami teoretycznymi, wiążącymi się z wprowadzeniem wówczas do badań naukowych zasad oraz metod materializmu dialektycznego i historycznego”¹⁴.

Warto przypomnieć zmiany w nauczaniu akademickim. Studenci uczęszczali do Studium Historii Kultury Materialnej, by po dwóch latach nauki ujednoczonego programu okraszonego tzw. przedmiotami ideologicznymi, wybrać specjalizację z zakresu archeologii, bądź etnografii. Do tego dodać należy w końcu powstanie Instytutu Historii i Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk, co w istotny sposób zaważyło na tendencjach metodologicznych oraz kierunkach badawczych podejmowanych przez katedry w Polsce. Dotyczy to również Wrocławia, gdzie ostatecznie ulokowano w 1955 r. Zakład Etnografii IHKM PAN przemianowany później na Zakład Polskiego Atlasu Etnograficznego. Fakt powierzenia go Józefowi Gajkowi oraz nieco wcześniejsza decyzja Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego o przeniesieniu siedziby Towarzystwa do Wrocławia sprawiły, iż od tego momentu Wrocław stał się ważnym ośrodkiem etnograficznym w kraju¹⁵.

Tym samym także w przypadku etnografii mamy do czynienia z przeniesieniem tradycji Uniwersytetu Lwowskiego do Wrocławia, wszakże Gajek był uczniem Adama Fischera. Zatem dopiero w połowie lat 50. stabilizuje się sytuacja etnografii we Wrocławiu i odtąd, aż do połowy lat 80. charakteryzować ją będzie specyficzny związek instytucjonalny, w którym bardzo trudno jest oddzielić działalność kolejnych wcieleni Katedry Etnografii, Zakładu, a później Pracowni Polskiego Atlasu Etnograficznego oraz Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

Postawy metodologiczne, jakie reprezentowali badacze po II wojnie światowej, są bezpośrednim spadkiem okresu międzywojnia, ówczesnej atomizacji środowiska, kiedy wybitni profesorowie ogniskowali zainteresowanie niewielkiej grupki uczniów wokół przetwarzanych przez siebie, płynących

¹³ *Ibidem*, 203.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ B. Jankowska, „Polski Atlas Etnograficzny” – szkic o historii i założeniach programowych, „Zeszyty Etnologii Wrocławskiej” 2005, nr 1, s. 159.

z zewnątrz idei i przystosowywaniu ich do polskich warunków¹⁶. Niemniej jednak istotnymi czynnikami były: emigracja bądź śmierć wielu wykształconych etnologów, niemal całkowite odcięcie środowiska od tendencji i metod rozwijających się na świecie, a także narastający proces ideologizacji nauki.

Jednym z dominujących w okresie międzywojennym kierunków w Polsce była szkoła kulturowo-historyczna w jej dyfuzjonistycznej postaci. W ujęciu jej najwybitniejszego wówczas przedstawiciela Stanisława Poniatowskiego przedmiotem etnologii miał być wytwór kulturowy posiadający swą strukturę, funkcję i ideologię¹⁷. W badaniach naukowych wykorzystywał tę metodę również Kazimierz Moszyński w formie klasycznej metody etno-geograficznej, chociaż nie chodziło mu o poszukiwanie kręgów kulturowych, jak czynili to przedstawiciele szkoły kulturowo-historycznej. Problematyka etnogenetyczna oraz badania zasięgów różnych faktów bądź zespołów kulturowych, a tym samym odrębność i specyfika kultur narodowych i ich zmienność w czasie, najdobitniej zaznaczyły się w koncepcjach Gajka i jego uczniów związanych z pracami atlasowymi. Była ona przedmiotem nauczania studentów etnografii Uniwersytetu Wrocławskiego, którzy już jako absolwenci podejmowali pracę w Katedrze lub PAE. Uczniem, który w strukturach Katedry kontynuował kierunek zaproponowany przez Gajka, jest Zygmunt Kłodnicki, a jego praca poświęcona rybołówstwu w Polsce¹⁸ łączy doświadczenia zdobyte podczas prac kartograficznych z ewolucjonizmem krytycznym Moszyńskiego. Trzeba podkreślić, że w Katedrze Gajka prowadzono badania w znacznie szerszym zakresie, uwzględniając problematykę kultur pozaeuropejskich i historię etnografii. To wówczas Antoni Kuczyński zapoczątkował kontynuowane przez niego do dzisiaj badania na temat historii polskich badań ludów Syberii i Dalekiego Wschodu.

Kolejnym kierunkiem, który przyjął się w Katedrze, był ewolucjonizm krytyczny Moszyńskiego reprezentowany przez Adolfa Nasza czy Henrykę Wesołowską. I choć rozumiano jego idee bardzo pobieżnie, to przyjęło się zwłaszcza akademickie rozumienie kultury, która dzielić się miała na materialną, społeczną i duchową. Z faktu nieadekwatności tego podziału zdawano sobie sprawę powszechnie. Mimo to każdy wzorcowy tekst traktujący o kulturze jakiegokolwiek społeczności akceptował ów podział. W konsekwencji zdomino-

¹⁶ Z. Sokolewicz, *Szkoły i kierunki w etnografii polskiej*, [w:] *Historia etnografii polskiej...*, s. 152.

¹⁷ *Ibidem*, s. 153.

¹⁸ Z. Kłodnicki *Tradycyjne rybołówstwo śródlądowe w Polsce. Zarys historii sposobów, narzędzi i urządzeń rybackich w świetle metody retrogresywnej*, Wrocław 1992.

wał on pisarstwo etnograficzne w Polsce, zwłaszcza w odniesieniu do prac monograficznych. Dlaczego w czasach, gdy w etnografii polskiej tak powszechnie opracowywano monografie, we Wrocławiu zrezygnowano np. z opracowania szerszej monografii Śląska? Rzeczą tłumaczy Maria Frankowska. Otóż tworzenie monografii, zwłaszcza w IHKM, rozumiano jako etap na drodze do opracowania syntezy kultury ludowej. Kwintesencją tej syntezy miał stać się Polski Atlas Etnograficzny, toteż ośrodek wrocławski miał skupić się właśnie na tym zadaniu¹⁹.

Adolf Nasz był archeologiem. Z tego powodu w swojej pracy naukowej postulował ścisły związek tej dziedziny z etnografią. Doprowadziło to do skupienia uwagi na kulturze materialnej. Tego rodzaju postępowanie sięga korzeniami do pozytywistycznego postulatu opisu obiektywnego, co w znacznie bardziej wyraźny sposób przejawia się w tych pracach Nasza, Wesołowskiej czy Jadwigi Pawłowskiej, które poświęcone są śląskiej ludności rodzimej oraz przesiedleńczej. Ta ostatnia problematyka nieustannie przewijała się w pracach Katedry począwszy od prac Reifussa.

W nurt ten znakomicie wpisali się również, aczkolwiek z nieco innej perspektywy, Barbara Bazielić, Adolf Dygacz i Dorota Simonides, którzy także związani byli z wrocławską Katedrą. Szczególną rolę odegrała zwłaszcza Simonides. Ta znakomita folklorystka jest autorką wielu prac analizujących kulturę ludową Śląska z punktu widzenia paradygmatu filologicznego. Szybko jednak zaszczepiła wśród swoich studentów znacznie szersze rozumienie *folk* i *lore*, co zaowocowało licznymi pracami magisterskimi i artykułami, zwłaszcza w czasopiśmie „Literatura Ludowa”. Z tego powodu można zaliczyć Simonides do tych folklorystów, którzy uprawiają tę dziedzinę w znacznie szerszym, antropologicznym kontekście i taki sposób jej rozumienia przekazała swoim uczniom.

Badaniami kultury chłopskiej, procesów zasiedlania Dolnego Śląska przez ludność napływową, poszerzając je o analizę kultury robotniczej zajmował się przez lata socjolog, etnograf i historyk Edward Pietraszek. W swych dociekania naukowych opierał się na rekonstrukcji całokształtu kultury ludowej w jej historycznym rozwoju. Rekonstrukcja ta miała stanowić podstawę do poznania i zrozumienia aktualnej rzeczywistości społeczno-kulturowej. Jego prace mają często charakter uogólniający i zmiernają do uchwycenia przeobrażeń, jakim ulegała wieś i jakim nadal ulega pod wpływem modernizacji i adaptacji do nowego układu stosunków społeczno-gospodarczych. Nietrudno

¹⁹ M. Frankowska, *op. cit.*, s. 225.

tutaj dostrzec wpływy koncepcji Kazimierza Dobrowolskiego, którego tezy wygłoszone na Krakowskiej Etnograficznej Konferencji Metodologicznej w 1956 r. relacjonował Pietraszek w „Etnografii Polskiej”²⁰. Procesy urbanizacji i industrializacji, procesy przenoszenia się ludności wiejskiej do ośrodków przemysłowych, adaptacja do miejskiego sposobu życia, procesy niwelacji kulturowej przybyszy ze wsi, przemiany społeczno-kulturowe wsi, kwestie wsi robotniczo-chłopskich i procesy etniczno-kulturowe zachodzące na Dolnym Śląsku to tematyka jego zainteresowań, którą realizował na sposób historyczno-socjologiczny. Podkreślić wypada, że Pietraszek był gorącym zwolennikiem prac terenowych, które miały stanowić podstawę do głębszych refleksji, i zasady tej przestrzegał w stosunku do swoich uczniów.

Jednym z problemów badawczych, z którym polskie środowisko etnograficzne przez wiele lat kojarzyło Katedrę we Wrocławiu był podejmowany przez grono pracowników i studentów temat kultur plemiennych Australii i Oceanii. Stało się tak dzięki Aleksandrowi Godlewskiemu, antropologowi fizycznemu i etnologowi, który swoje życie naukowe związał z fascynacją obszarem Pacyfiku. Był jednym z niewielu Polaków, którzy prowadzili tam badania terenowe. Jego uczniowie odnosili się doń z wielką estymą, nie tylko ze względu na niewątpliwy autorytet naukowy. To jedyny w ówczesnej Polsce badacz, którego zainteresowania skupiały się wokół etnogenezy ludów Oceanii. Jego działalność naukową doceniano także poza granicami kraju, a łączył w niej *stricte* antropologiczne dane z obrzędowością i życiem społecznym tubylców Polinezji czy Mikronezji. Potrafił przekazać tę wiedzę i pasję swoim studentom, a wypromował kilkudziesięciu magistrów, wśród których znaleźli się późniejsi pracownicy Katedry, przez długie lata kontynuujący tematykę zaproponowaną przez ich mistrza. W latach 70., 80. i 90. odbyło się wiele konferencji naukowych związanych z Australią i Oceanią, a większość materiałów ukazała się drukiem²¹. Zasluga w tym Barbary Kopydłowskiej

²⁰ E. Pietraszek, *Etnograficzna Konferencja Metodologiczna*, „Etnografia Polska” 1958, nr 1, s. 410–431.

²¹ *Ludy i kultury Oceanii. Sesja poświęcona pamięci prof. dra A. Lecha Godlewskiego*. Wrocław, 27–28 XI 1976, red. A. Paluch, Wrocław–Warszawa 1979; *Ludy i kultury Australii i Oceanii. Bronisław Malinowski 1884–1942*, red. E. Pietraszek, B. Kopydłowska-Kaczorowska, Wrocław 1988; E. Pietraszek, B. Kopydłowska-Kaczorowska, *Ludy i kultury Australii i Oceanii. Materiały z IV konferencji naukowej zorganizowanej we Wrocławiu w dniach 29–30 listopada 1986 r. przez Katedrę Etnografii Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. E. Pietraszek, B. Kopydłowska-Kaczorowska, Wrocław 1996; *Ludy i kultury Australii i Oceanii. Materiały z V konferencji naukowej zorganizowanej we Wrocławiu w dniach 26–27 listopada 1988 r. przez Katedrę Etnografii Uniwersytetu*

i Adama Palucha. Wymowa i metodologia większości prac Godlewskiego pozwala zaliczyć go do dyfuzjonistów, zwłaszcza wtedy, gdy próbuje on odkrywać historię zasiedlania wysp Pacyfiku i kierunki, w jakich przebiegały poszczególne fazy migracyjne. Ten sposób analizy wpoił swoim uczniom, co widać jeszcze we wczesnych tekstach Adama Palucha. Niestety, nie mieli oni szans na to, by etnografię pisać „tam”. Zmuszeni byli do oparcia się na materiałach źródłowych pisanych w różnych konwencjach i metodologiach. Zapoczątkowano również cykl konferencji naukowych zainspirowanych przez Edwarda Pietraszka, dotyczący polskiego dziedzictwa w zakresie badań kultur i ludów świata, który następnie kontynuował Antoni Kuczyński. Badania te wniosły i spopularyzowały wiele nowych wiadomości z tego zakresu i stanowią ważny wątek poznawczy, pomijany w innych krajowych ośrodkach akademickich.

Etnolodzy wrocławscy aż do końca lat 80. podzielali pewien stały zestaw terminów i dopuszczalne sposoby interpretacji. Niewiele różnili się w kwestii rozumienia przedmiotu badań i celów stojących przed dyscypliną. Ten wspólny paradygmat badawczy nie sprzyjał pluralizmowi interpretacyjnemu. Wśród znaczących dokonań tkwiących w tradycyjnym paradygmacie etnograficznym wymienić warto prace Zygmunta Kłodnickiego²² i Mieczysława Trojana²³. W tym czasie kontynuowany był nurt badań nad tradycyjną kulturą ludową Dolnego Śląska, czego owocem stała się praca zbiorowa pod redakcją Edwarda Pietraszka²⁴. W latach 80. i 90. Edward Pietraszek redagował wiele opracowań zbiorowych skupiających się na tematyce regionalnej i pozaeuropejskiej.

Znaczące dla polskich środowisk naukowych okazały się także dokonania Barbary Bazieliach, która w latach 80. i 90. publikowała liczne prace poświęcone strojom ludowym w Polsce i Europie. Do dzisiaj uznawana jest za

Wrocławskiego, red. E. Pietraszek, B. Kopydłowska-Kaczorowska, Wrocław 1996; *Ludy i kultury Australii i Oceanii. Materiały z VI konferencji naukowej zorganizowanej we Wrocławiu w dniach 25–26 listopada 1994 r. przez Katedrę Etnografii Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. F.M. Rosiński, B. Kopydłowska-Kaczorowska, Wrocław 1998; *Ludy i kultury Australii i Oceanii. Materiały z VII konferencji naukowej zorganizowanej we Wrocławiu w dniach 26–27 listopada 1996 r. przez Katedrę Etnologii Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. F.M. Rosiński, Wrocław 2001.

²² Z. Kłodnicki, *Tradycyjne rybolówstwo...*

²³ M. Trojan, K. Jagieła, *Pozyskiwanie i wstępna obróbka ziarna zbóż na wsi polskiej*, Wrocław 1994.

²⁴ *Wieś dolnośląska. Studia etnograficzne*, red. E. Pietraszek, Wrocław 1989.

jedną z najwybitniejszych badaczek w tym zakresie, a przygotowane przez nią monografie weszły do kanonu wiedzy dla specjalistów z tej dziedziny²⁵. Zwieńczeniem jej zainteresowań okazała się monumentalna monografia poświęcona sztuce i rękodziełu ludowemu w Europie²⁶.

Do innej dziedziny podejmowanej w Katedrze należą studia Franciszka Rosińskiego, dotyczące głównie problemów etnicznych Oceanii oraz wierzeń i szamanizmu syberyjskiego oraz tradycyjnej obrzędowości ludowej²⁷.

Lata 80. przyniosły złamanie dotychczas obowiązujących zasad pisania etnografii w Polsce, czego doświadczyła także Katedra Etnografii we Wrocławiu za sprawą Adama Palucha, Zbigniewa Libery oraz Eugeniusza Kłoska. Pretekstem do owych zmian stały się prekursorskie – nie tyle tematycznie, ile metodologicznie – badania nad etnomedycyną i problematyką etniczną. Bogata warstwa interpretacyjna w publikacjach dwóch pierwszych autorów bazuje na opcji strukturalno-semiotycznej, zwłaszcza na klasykach rosyjskiego formalizmu Łotmana i szerzej szkoły tartuskiej. Początkowe zainteresowania obu autorów ziołolecznictwem zawiodły ich do szerszego spojrzenia na medycynę ludową, a wreszcie antropologię ciała. Z czasem stali się uznanymi specjalistami w tych zakresach tematycznych, kształcąc już własnych uczniów. Prace Eugeniusza Kłoska skoncentrowały się na zagadnieniach swojskości i obcości oraz na stereotypach etnicznych, w których połączono metody i techniki badań etnologii i socjologii, początkowo w odniesieniu do obszaru Górnego Śląska, a następnie Bukowiny rumuńskiej. Wśród nowych kierunków badawczych znalazły się również studia Mieczysława Trojana poświęcone orientacjom i problemom poznawczym w etnologii Europy. Owocem tych kilku nowych kierunków poszukiwań były publikacje wydane na początku lat 90²⁸. Warto

²⁵ B. Bazieliuch, *Śląskie stroje ludowe*, Katowice 1988; *eadem*, *Strój ludowy w Polsce*, Warszawa 1995; *eadem*, *Stroje ludowe narodów europejskich. Cz. 1: Stroje ludowe Skandynawii i krajów bałtyckich*, Wrocław 1995; *eadem*, *Stroje ludowe narodów europejskich. Cz. 2: Stroje ludowe Europy Środkowej i Wschodniej*, Wrocław 1997; *eadem*, *Stroje ludowe narodów europejskich. Cz. 3: Stroje ludowe Europy Południowej i Zachodniej*, Wrocław 1998.

²⁶ *eadem*, *Sztuka i rękodzieło ludowe w Europie*, Koszęcin 2010.

²⁷ F. Rosiński, *W kręgu wierzeń i obrzędów ajnoskich*, „Literatura Ludowa” 1999, nr 4–5, s. 69–81; *idem*, *Osterreiten in Schlesien*, [w:] *Polen in Deutschland – Deutsche in Polen*, Hrsg. F. Drobek, Freiburg 1999, s. 175–186.

²⁸ A. Paluch, *Zerwij ziele z dziewięciu miedz*, Wrocław 1989; *idem*, *Choroby, zioła, znachorzy*, Namysłów 1991; Z. Libera, A. Paluch: *Lasowiacki zielnik*, Kolbuszowa 1993;

podkreślić, że wiele z podjętych wątków było kontynuowanych i rozwijanych w ukazujących się w drugiej połowie lat 90. studiach; w ramach zainteresowań etnomedycyną, etnobotaniką i antropologią ciała ukazały się prace Zbigniewa Libery²⁹, Mirosława Marczyka³⁰ i Adama Palucha³¹. Etnologia europejska znalazła swój wyraz w monograficznych opracowaniach Mieczysława Trojana³².

W latach 90. ośrodek organizował wiele konferencji naukowych, wśród których wyraźnie wyodrębnił się cykl sesji poświęconych kulturze Śląska. Ich pokłosiem są trzy opracowania zbiorowe³³.

Od tamtej pory mamy do czynienia z wyraźnym zróżnicowaniem zainteresowań poszczególnych pracowników Katedry i przyjmowanych przez nich postaw metodologicznych, zwłaszcza wywodzących się ze strukturalizmu i semiotyki. Wzbogaciło to znacznie ofertę dydaktyczną, budziło i budzi spory oraz dyskusje wewnątrz jednostki.

Współczesne zainteresowania i podejmowane przez pracowników Katedry tematy badawcze można ująć w trzech głównych nurtach. Jednym z nich, rozpoczętym znacznie wcześniej, są studia etniczne i regionalne. Znajdujemy tutaj badania E. Kłosek na Bukowinie rumuńskiej³⁴, Małgorzaty Michalskiej na Śląsku Cieszyńskim i Zaolziu³⁵, Konrada Górnego i Mirosława Marczyka na pñ.-wsch. Lubelszczyźnie oraz analizach współczesnych zmian społeczno-kulturowych

E. Kłosek, „Swoi” i „obcy” na Górnym Śląsku od 1945 roku. Środowisko miejskie, Wrocław 1993; *idem*, *Meandry współczesnej identyfikacji etnicznej na Górnym Śląsku*, [w:] *Śląsk – etniczno-kulturowa wspólnota i różnorodność*, red. B. Bazieli, Wrocław 1995, s. 123–137; M. Trojan, *Wprowadzenie do etnologii Europy. Orientacje, problemy, założenia badawcze*, Wrocław 1994.

²⁹ Z. Libera, *Medycyna ludowa. Chłopski rozsądek, czy gminna fantazja*, Wrocław 1995; *idem*, *Rzecz aby żyć. Rzecz antropologiczna w trzech aktach z prologiem i epilogiem*, Tarnów 1995.

³⁰ M. Marczyk, *Grzyby w kulturze ludowej*, Wrocław 2003.

³¹ A. Paluch, *Etnologiczny atlas ciała ludzkiego i chorób*, Wrocław 1995.

³² M. Trojan, *Wprowadzenie do etnologii Europy...*; *idem*, *Ludy i kultury ludowe Europy w relacjach Polaków*, Wrocław 1995.

³³ *Kultura ludowa sercem Śląska. Materiały z konferencji etnograficznej zorganizowanej we Wrocławiu w dniach 5–7 grudnia 1985 r.*, red. B. Bazieli, Wrocław 1988; *Współczesne oblicze kultury ludowej na Śląsku*, red. B. Bazieli, Wrocław 1992; *Śląsk – etniczno-kulturowa wspólnota i różnorodność*, red. B. Bazieli, Wrocław 1995.

³⁴ E. Kłosek, *Świadomość etniczna i kultura społeczności polskiej we wsiach Bukowiny rumuńskiej*, Wrocław 2005.

³⁵ M. Michalska, *Religijność na pograniczu. Polacy na Zaolziu*, Czeski Cieszyn 2006.

w wymiarze lokalnym³⁶, Janiny Radziszewskiej na temat tożsamości społeczności lokalnych³⁷, Ewy Banasiewicz-Ossowskiej dotyczących dawnej i współczesnej społeczności żydowskiej³⁸, Artura Boguszewicza na temat dawnej społeczności Dolnego Śląska³⁹, Grzegorza Dąbrowskiego nad wielokulturowością Wileńszczyzny⁴⁰.

Problematyką metodologiczną dotyczącą najważniejszych nurtów współczesnej antropologii, semiotyki, komunikacji niewerbalnej zajął się Marcin Brocki⁴¹. Teoretyczno-metodologiczne rozważania, zwłaszcza dotyczące relacji między retoryką a poznaniem w antropologii prowadzi Michał Mokrzan⁴². Monika Baer podejmuje temat antropologicznych studiów płci/seksualności na tle procesów transformacyjnych w Europie Środkowo-Wschodniej⁴³. Katarzyna Majbroda prowadzi badania na temat *literary turn, interpretativ turn* w antropologii na poziomie epistemologicznym i dyskursywnym⁴⁴.

³⁶ K. Górny, *Antropologiczno-socjologiczne studium społeczności lokalnych w okresie transformacji. Przypadek Włodawy i powiatu włodawskiego*, Wrocław 2003; K. Górny, M. Marczyk, *Na Bugu we Włodawie. Refleksje nad folklorem, historią i współczesnością*, Włodawa 2003.

³⁷ J. Radziszewska, *Biblioteka opowieści. Wizerunek górali tatrzańskich w piśmiennictwie polskim XIX wieku*, Wrocław 2009; J. Radziszewska, *Oswajanie przestrzeni – przykład Dolnego Śląska*, „Tematy z Szewskiej” 2011, nr 1, s. 131–136.

³⁸ E. Banasiewicz-Ossowska, *Między dwoma światami. Żydzi w polskiej kulturze ludowej*, Wrocław 2007.

³⁹ A. Boguszewicz, *Corona Silesiae. Zamki Piastów fürstenberskich na południowym pograniczu księstwa jaworskiego, świdnickiego i ziębickiego do połowy XIV wieku*, Wrocław 2010.

⁴⁰ G. Dąbrowski, *Prosta etnografia Wileńszczyzny*, Wrocław 2013.

⁴¹ M. Brocki, *Język ciała w ujęciu antropologicznym*, Wrocław 2001; *idem*, *Antropologia – Literatura – Dialog – Przekład*, Wrocław 2008.

⁴² M. Mokrzan, *Tropy, figury, perswazje. Retoryka a poznanie w antropologii*, Wrocław 2010; *idem*, *The Rhetorical Turn in Anthropology*, „Český Lid. Etnologický časopis” 2014, Vol 101, No 1, s. 1–18.

⁴³ M. Baer, *Women's Spaces. Class, Gender and the Club. An Anthropological Study of the Transitional Process in Poland*, Wrocław 2003; *eadem*, *Między nauką a aktywizmem. O polityczności, płci i antropologii*, Wrocław 2014.

⁴⁴ K. Majbroda, *Feministyczna krytyka literatury w Polsce po 1989 roku. Tekst, dyskurs, poznanie z odmienną perspektywy*, Kraków 2013; *eadem*, *Drogi wiedzy w antropologii społeczno-kulturowej po zwrocie ku sensoryczności i niedyskursywnemu doświadczaniu rzeczywistości*, „Lud” 2013, nr 97, s. 17–38; *eadem*, *Clifford Geertz's, Interpretative anthropology. Between text, experience and theory*, Frankfurt am Main 2016.

Kolejnym z nurtów jest szeroko pojęta antropologia polityczna i organizacji. W jego ramy wpisują się badania Petra Skalnika na temat relacji pomiędzy władzą a społecznościami lokalnymi⁴⁵, Jarosława Syrnika i Roberta Klementowskiego dotyczące antropologii pamięci, antropologii bezpieczeństwa i szerzej antropologii historycznej⁴⁶.

Aktywność naukowa pracowników Katedry przejawia się w wydawanych czasopismach. Z inicjatywy Adama Palucha w roku 2000 zaczęło się ukazywać czasopismo „Zeszyty Etnologii Wrocławskiej”, którego celem jest publikowanie „odważnych” artykułów poświęconych poszukiwaniom nowych zjawisk kulturowych, stawianiu nowatorskich pytań badawczych, odczytywaniu gramatyki współczesnej kultury. Na łamach czasopisma ukazują się teksty prezentujące różnorodność postaw metodologicznych, projektów badawczych, zwłaszcza tych, które realizują postulat oparcia ich na konkretnych badaniach empirycznych w Polsce, Europie i na świecie. Od roku 2007 funkcję redaktora naczelnego pełni Mirosław Marczyk, a od 2012 r. pismo ukazuje się w wersji elektronicznej (www.zew.info.pl). Kolejnym przedsięwzięciem, któremu patronował A. Paluch, był interdyscyplinarny rocznik „Tematy z Szewskiej”. Od 2012 r. forma „Tematów” uległa zmianie, a pismo stało się kwartalnikiem wydawanym online. W 2013 r. redaktorem naczelną czasopisma została Janina Radziszewska. Specyfiką pisma jest przedstawianie na jego łamach wielogłosowości na jeden wybrany temat. Każdy numer „Tematów” dotyczy jednego pojęcia/hasła, które może być analizowane przez przedstawicieli różnych profesji i orientacji metodologicznych (www.tematyzszewskiej.pl). W ten sposób Katedra od 2007 r. jako jedyna antropologiczna jednostka w Polsce wydaje trzy czasopisma (wraz z „Wrocławskimi Studiami Wschodnimi”).

W całej, prawie 70-letniej, działalności Katedry jej pracownicy prowadzili intensywne badania empiryczne, realizowane z pomocą studentów i ostatnio doktorantów. Jak sygnalizowaliśmy wcześniej, w latach 40., 50., 60. prowadzono badania terenowe na Dolnym Śląsku, inwentaryzując elementy kultury ludowej różnych grup osadniczych i analizując procesy adaptacyjne oraz integracyjne nowych mieszkańców tych ziem. W latach 70. i 80. rozszerzył się zasięg działań badawczych, przenosząc się poza Dolny Śląsk, m.in. do jego Górnej części (za sprawą E. Kłoska, który prowadził przy udziale studentów

⁴⁵ *Dolní Roveň. Poločas výzkumu*, (Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice C/2003, suplement 8), red. P. Skalnik, Pardubice 2004.

⁴⁶ R. W. Klementowski, *Zgorzelecka bezpieka 1945–1990*, Wrocław 2014; *W stronę antropologii bezpieczeństwa. Nieklasyczna refleksja nad aparatem bezpieczeństwa w Polsce Ludowej*, red. J. Syrnik et al., Wrocław 2014.

badania etniczne w konurbacji górnośląskiej, na Ziemi Raciborskiej, Rybnickiej oraz w okolicach Lublińca). Od 1979 r. przy współpracy z Muzeum Kultury w Kolbuszowej odbywały się obozy badawcze poświęcone problematyce etnobotanicznej, prowadzone przez Adama Palucha, czego efektem były wyżej zasygnalizowane publikacje. Lata 90. przyniosły nowe obszary penetracji terenowych, wychodzące poza granice Polski. Jako miejsca wielu obozów badawczych pojawiły się Bukowina rumuńska, Ziemia Cieszyńska i Zaolzie (badania E. Kłoska i M. Michalskiej). W połowie lat 90. K. Górny i M. Marczyk przy współpracy z Muzeum we Włodawie rozpoczęli badania w okolicach tego miasteczka na temat problemów zmiany systemowej w wymiarze lokalnym. W 2010 r. eksploracją objęto wieś Ostojicevo w Serbii, która zamieszкана jest m.in. przez potomków Wiślan (E. Kłosek, M. Michalska). Od kilkunastu lat prowadzone są badania na Dolnym Śląsku nad współczesnymi przemianami społeczno-kulturowymi (K. Górny, M. Marczyk, J. Radziszewska). W 2008 r. badania nad wielokulturowością Wileńszczyzny rozpoczął Grzegorz Dąbrowski, a w jego ślady poszli doktoranci i studenci, organizując obozy badawcze finansowane ze źródeł unijnych. Ich efektem były publikacje książkowe⁴⁷. W latach 2010–2012 również w ramach unijnego grantu, przy współpracy z Uniwersytetem Szczecińskim, Poznańskim, Uniwersytetem Viadrina, Uniwersytetem w Suczawie i Uniwersytetem Karola w Pradze, prowadzono badania nad enklawami ludności polskiego pochodzenia na Bukowinie rumuńskiej i Zaolziu, z udziałem studentów z kilku środkowoeuropejskich krajów (E. Kłosek). Jednocześnie Marian Grzegorz Gerlich prowadzi badania nad problematyką śląską oraz nad Romami w Polsce i Europie⁴⁸. Wszystkie te badania zaowocowały dziesiątkami artykułów i monografiami książkowymi, które zasygnalizowano wyżej. W 2014 r. rozpoczęto prace nad realizacją projektu badawczego finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki *Konflikt, napięcie, współpraca. Studium interakcji pomiędzy Elektrownią Opole a społecznością gminy Dobrzeń Wielki*.

⁴⁷ *Wileńszczyzna. Przedmioty – opowieści – refleksje*, red. P. Oleksy, M. Sikora, Bydgoszcz 2012; *Sploty Europy. Przemiany demokratyczne z perspektywy młodych obywateli Litwy i Polski*, red. K. Pietrowiak, M. Sikora, Bydgoszcz 2014.

⁴⁸ M.G. Gerlich, *Formy świętowania roku kościelnego oraz cykli ludzkiego życia*, [w:] *Mom jo skarb... Dolnośląskie świętowanie – miejsca, rzeczy, rytuały*, red. E. Berendt, Wrocław 2013, s. 27–64; *idem, Siedem grzechów głównych. W kręgu wyobrażeń o Polakach*, [w:] *Romowie w Europie. Tożsamość i współczesne wyzwania*, red. J. Faryś, P.J. Krzyżanowski, B. Orłowska, Gorzów Wielkopolski 2014, s. 31–58.

Na początku lat 90. programy kształcenia w Katedrze wzbogacone zostały o tzw. tematykę wschodnią realizowaną nader czytelnie poprzez wykłady, seminaria i ćwiczenia. Od tego czasu datuje się też podejmowanie w jej programach badawczych problematyki polskiego dziedzictwa rozciągającego się na badania kultury autochtonicznych narodów Syberii z powolnym poszerzaniem jej na problemy społeczno-kulturowe polskiej diaspory za Uralem, Syberii w historii i kulturze narodu polskiego oraz roli Polaków w nauce, gospodarce i administracji na Syberii w XIX i na początku XX wieku. Wszystkie one spełniały funkcje poznawcze, przekazując odpowiednie treści, skutecznie wcześniej eliminowane z procesu dydaktycznego realizowanego w Katedrze. W rezultacie powstawały kolejne segmenty wiedzy poszerzające tzw. problematykę wschodnią, a wyróżniającym się przedsięwzięciem z tego zakresu był impuls skierowany w roku 1992 do władz uczelni dotyczący powołania w jej strukturach Ośrodka Badań Wschodnich, który od 2006 r. stał się integralną częścią Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej. Oprócz badań dotyczących szeroko zakrojonej problematyki związków polsko-syberyjskich, Ośrodek był inicjatorem trwającej do dzisiaj współpracy Uniwersytetu Wrocławskiego z Państwowym Uniwersytem Pedagogicznym w Tomsku. Jednym z efektów działań Ośrodka były staże naukowe stypendystów z Rosji, Japonii i Kazachstanu. Staże te wzbogaciły ofertę dydaktyczną Katedry.

Ośrodek wydaje od roku 1997 „Wrocławskie Studia Wschodnie”, których redaktorem naczelnym został prof. Czesław Hernas, a następnie Antoni Kuczyński⁴⁹. Autorzy publikujący na łamach tego czasopisma pochodzą z różnych ośrodków naukowych w Polsce oraz z Rosji, przede wszystkim z jej syberyjskiej części (Barnauł, Irkuck, Jakuck, Južno Sachalińsk, Nowosybirsk, Tomsk), a ich teksty stanowią ważną część składową tematyki polsko-syberyjskiej, wnoszącej nowe materiały i koncepcje, nade wszystko dotyczące tego, co nas ze Wschodem dzieli i łączy. Dotychczas ukazało się 18 roczników.

Od początku istnienia Ośrodka Badań Wschodnich w program jego działalności wpisane było organizowanie międzynarodowych konferencji naukowych dotyczących różnej tematyki z zakresu związków polsko-syberyjskich. Dotychczas odbyło się ich osiem o zróżnicowanej tematyce. Normą tych konferencyjnych przedsięwzięć stała się współpraca z badaczami rosyjskimi,

⁴⁹ A. Kuczyński, *Polskie opisanie świata. Studia z dziejów poznania kultur ludowych i plemiennych, T. 1: Azja i Afryka*, Wrocław 1994; *idem, Polskie opisanie świata. Studia z dziejów poznania kultur ludowych i plemiennych, T. 2: Ameryka i Australia z Oceanią*, Wrocław 1997; *idem, Syberia. 400 lat polskiej diaspory. Zesłania, martyrologia i sukces cywilizacyjny Polaków. Rys historyczny, antologia*, Krzeszowice 2007.

którzy potem prowadzili badania w Polsce, przebywając na stażach naukowych w Katedrze Etnologii i Antropologii Kulturowej, oraz publikowali prace w tomach pokonferencyjnych⁵⁰ i we „Wrocławskich Studiach Wschodnich”.

Jednym z istotnych zwiastunów zmian dotyczących refleksji antropologicznej, postaw metodologicznych, jakie zaszły w pracach naukowych jednostki, były organizowane przez jej pracowników konferencje naukowe. Nie sposób wymienić wszystkich. Jedną z ważniejszych, pod hasłem „Transformacja, ponowoczesność wokół nas i w nas”, odbyła się w 1999 roku⁵¹.

Debaty dotyczące problemu zaangażowania wśród przedstawicieli dyscypliny, jej wewnętrznemu różnicowaniu, pozycji wśród innych nauk humanistycznych oraz próbie odpowiedzi na pytanie o kondycję polskiej etnologii na początku XXI w. poświęcona została konferencja „Kultura profesjonalna etnologów w Polsce”⁵².

Problematyka odnosząca się do zmian społeczno-kulturowych zarówno w aspekcie teoriopoznawczym, narzędzi umożliwiających ich badanie, jak i praktycznych efektów pracy terenowej, poddane zostały gruntownej analizie podczas obrad sesji „Antropologiczne badania zmiany kulturowej. Społeczno-kulturowe aspekty transformacji systemowej w Polsce”⁵³.

Organizatorką wielu konferencji poświęconych zwłaszcza problematyce historii nauki, antropologii medycznej, relacji płeć/kultura była Bożena Płonka-Syroka⁵⁴. Jej aktywność w tym zakresie jest godna uwagi, choćby ze względu na umiejętność budowania zespołów składających się z pracowników Katedry, doktorantów i studentów, którzy podejmowali wiele aktualnych problemów

⁵⁰ *Polacy w Kazachstanie. Historia i współczesność*, red. A. Kuczyński, S. Ciesielski, Wrocław 1996; *Syberia w historii i kulturze narodu polskiego*, red. A. Kuczyński, Wrocław 1998; *Polskie opisanie świata. Od fascynacji egzotyką, do badań antropologicznych*, red. A. Kuczyński, Wrocław 2000; *Kościół katolicki na Syberii. Historia, współczesność, przyszłość*, red. A. Kuczyński, Wrocław 2002; *Kultura i świadomość etniczna Polaków na wschodzie. Tradycja i współczesność*, red. A. Kuczyński, M. Michalska, Wrocław 2004; *Polacy w nauce i kulturze Tomska oraz Syberii Zachodniej*, red. A. Kuczyński, M. Marczyk, Wrocław 2008; *Wacław Sieroszewski. Zestawienie – etnograf – literat – polityk*, red. A. Kuczyński, M. Marczyk, Wrocław 2011; *Polacy w guberni archangielskiej w XIX i XX wieku*, red. A. Kuczyński, M. Marczyk, Wrocław 2012.

⁵¹ *Transformacja, ponowoczesność wokół nas i w nas*, red. A. Paluch, Wrocław 1999.

⁵² *Kultura profesjonalna etnologów w Polsce*, red. M. Brocki, K. Górny, W. Kuligowski, Wrocław 2006.

⁵³ *Antropologiczne badania zmiany kulturowej. Społeczno-kulturowe aspekty transformacji systemowej w Polsce*, red. K. Górny, M. Marczyk, Wrocław 2009.

⁵⁴ B. Płonka-Syroka, *Mesmerizm. Od astrologii do bioenergoterapii*, Wrocław 2007.

badawczych. Niech przykładem będzie ogólnopolska konferencja naukowa: „Miłość spełniona, miłość niespełniona”⁵⁵ oraz seria wydawnicza „Studia z Dziejów Kultury Medycznej” oraz „Roczniki Antropologii Wiedzy”.

Warto pamiętać, iż od 2006 r. organizowane są systematycznie polsko-czeskie seminaria naukowe we współpracy z Instytutem Etnologii Uniwersytetu Karola w Pradze, podczas których podejmowane są aktualne problemy nurtujące etnologów obu krajów. Wymiana myśli i poglądów obecna jest w artykułach ukazujących się w wydawanych przez obie instytucje publikacjach i badaniach terenowych.

Cykl ośmiu konferencji poświęconych polskiej diasporze w Rosji i szerzej relacji polsko-syberyjskich został już omówiony wyżej.

Badania na Wileńszczyźnie, oprócz wyżej zaznaczonych efektów, zaowocowały m.in. zorganizowaną w 2010 r. na Litwie międzynarodową konferencją „Czesław Miłosz. Spotkanie z człowiekiem”⁵⁶.

W ostatnim czasie jedną z ciekawszych propozycji o charakterze interdyscyplinarnym była konferencja „Claude Levi-Strauss w dyskursie nauki. Inspiracje, recepcja, krytyka”. Jej tematem, oprócz refleksji dotyczącej twórczości strukturalisty i zasięgu oddziaływania jego teorii, która stała się w XX w. najbardziej wpływową modą intelektualną w humanistyce, stał się również namysł nad perspektywami badawczymi i ograniczeniami metodologicznymi strukturalizmu oraz aktualnymi próbami ich przewycięzania⁵⁷.

Biografie kobiet, ich prace badawcze i instytucjonalne w polskiej etnologii i socjologii, ponowne odczytanie dorobku w nowych, współczesnych kontekstach teoretycznych i metodologicznych było przedmiotem dyskusji w ramach konferencji „Obserwatorki z wyobraźnią. Etnograficzne i socjologiczne pisarstwo kobiet”, która odbyła się w Toruniu w 2011 roku⁵⁸.

Nową problematykę związaną z antropologią polityczną podjęto podczas konferencji „Antropologia bezpieczeństwa. Nieklasyczna refleksja nad aparatem bezpieczeństwa w Polsce Ludowej”, która wzbudziła zainteresowanie nie tylko

⁵⁵ *Miłość spełniona, miłość niespełniona*, red. B. Płonka-Syroka, K. Majbroda, Wrocław 2010.

⁵⁶ *Spotkanie z człowiekiem. Zaczynając od Czesława Miłosza*, red. G. Dąbrowski, B. Dwilewicz, K. Pietrowiak, Wrocław 2011.

⁵⁷ *Claude Levi-Strauss w dyskursie nauki. Inspiracje, recepcja, krytyka*, red. M. Mokrzan, „Zeszyty Etnologii Wrocławskiej” 2011, nr 1–2.

⁵⁸ *Obserwatorki z wyobraźnią. Etnograficzne i socjologiczne pisarstwo kobiet*, red. G. Kubica, K. Majbroda, Wrocław 2014.

ze względu na tematykę, lecz także na próbę zastosowania przez historyków narzędzi wypracowanych przez antropologię kulturową⁵⁹.

Próba podsumowania dyskusji toczącej się wśród współczesnych antropologów nad stanem dyscypliny, była konferencja „Oblicza antropologii społeczno-kulturowej po Writing Culture. Wyzwania, dylematy, perspektywy”, która odbyła się we Wrocławiu w 2013 roku⁶⁰.

W roku 2015 podjęto również nowe problemy badawcze, które są realizowane w ramach grantów. Monika Baer, Katarzyna Majbroda i Janina Radziszewska realizują projekt „DIVERCITY: Preventing and Combating Homo- and Transphobia in Small and Medium Cities across Europe”, finansowany przez Dyрекcję Generalną ds. Sprawiedliwości Komisji Europejskiej, Rights, Equality and Citizenship Programme. Michał Mokrzan realizuje projekt zatytułowany: „Retoryczne konstruowanie neoliberalnych podmiotów. Antropologiczna analiza coachingu”.

Zmieniała się również nazwa Katedry. Do roku 1994 była to Katedra Etnografii. Od lutego tego roku zmieniono jej nazwę na Katedrę Etnologii, a w marcu 2002 r. na Katedrę Etnologii i Antropologii Kulturowej.

System kształcenia, jego cele i formy, a także liczba studentów ulegały w trakcie istnienia Katedry zmianom. Do początku lat 90. na pierwszy rok jednolitych studiów magisterskich przyjmowano od kilku do 15 osób. W roku akademickim 1993/1994 zwiększono limit przyjęć do około 40 osób. Obecnie wynosi on 60 osób na studiach licencjackich i 40 na studiach magisterskich. Systematycznie w latach 90. zmieniano i dostosowywano do współczesnych wymogów program studiów. W roku akademickim 2000/2001 uruchomiono studia niestacjonarne. W tym samym roku wprowadzono dwustopniowy system studiów na studiach stacjonarnych: trzyletnie studia licencjackie i dwuletnie uzupełniające studia magisterskie, a taki sam system na studiach niestacjonarnych w prowadzono w 2003 roku. Ostatnia korekta programu studiów, uwzględniająca najnowsze wymogi i trendy w dyscyplinie, została wprowadzona w roku 2012. Po ukończeniu studiów magisterskich istnieje możliwość dalszego kształcenia w ramach studiów doktoranckich w Studium Doktoranckim Nauk o Kulturze (wcześniej również w Studium Doktoranckim Nauk Historycznych).

⁵⁹ *W stronę antropologii bezpieczeństwa. Nieklasyczna refleksja nad aparatem bezpieczeństwa w Polsce Ludowej*, red. J. Syrnyk et al., Wrocław 2014.

⁶⁰ *Oblicza antropologii społeczno-kulturowej po Writing Culture. Wyzwania, dylematy, perspektywy*, red. K. Majbroda, M. Pawlak, „Zeszyty Etnologii Wrocławskiej” 2014, nr 2.

Tworzeniu płaszczyzny do rozwoju indywidualnych zainteresowań i działalności naukowej służy działające przy Katedrze Studenckie Koło Naukowe Etnologów. Organizowało ono badania terenowe, m.in. w Rumunii, Czechach, na Słowacji i Litwie, w Mołdawii, krajach Aryki i Azji. Członkowie Koła organizują konferencje i uczestniczą w ogólnopolskich oraz międzynarodowych programach naukowych, publikują artykuły i książki, biorą udział w międzynarodowych i krajowych grantach badawczych oraz projektach integracyjnych, realizując własne tematy badawcze, kreując spotkania, dyskusje, warsztaty (np. dla dzieci z Uniwersytetu Dzieci dotyczące tolerancji, czy warsztaty udziału antropologa w procesie wspomagającym wychodzenie z bezdomności), wystawy fotograficzne (m.in. z badań na Litwie i w Maroku), a także animując życie studenckie. Poprzez swoje działania pokazują również, że antropologia jest dziedziną nauki użyteczną i przydatną w rozwiązywaniu ważnych społecznie problemów.

Etnologiczny ośrodek wrocławski należy uznać za wyjątkowo dobrze wyposażony w dostępne dla pracowników i studentów zbiory biblioteczne. Biblioteka Katedry posiada prawie 13500 opracowanych wydawnictw zwartych i prawie 5000 woluminów druków ciągłych. Są to pozycje ściśle związane tematycznie z naukami etnologicznymi oraz dyscyplinami pokrewnymi. Istnieje również doskonale wyposażona Biblioteka Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego im. Jana Czekanowskiego, dysponująca zbiorami gromadzonymi od przełomu XIX i XX w. z obszaru Polski, Europy i świata przeniesionymi po 1945 r. ze Lwowa.

Poniżej wykaz kierowników ośrodka etnograficznego Uniwersytetu Wrocławskiego:

1. Zakład Etnologii – lata 1946–1948
kierownik – dr Roman Reinfuss
2. Katedra Etnografii – lata 1950–1956
kierownik – doc. dr Adolf Nasz
 - a) Zakład Etnografii Polski (1956–1960)
kierownik – doc. dr Adolf Nasz
 - b) Zakład Etnografii Ogólnej i Słowian (1956–1960)
kierownik – prof. Józef Gajek
3. Katedra Etnografii Polski – lata 1960–1969
kierownik – doc. dr Adolf Nasz

4. Katedra Etnografii – lata 1969–1995

kierownik:

- prof. Aleksander Lech Godlewski (1969–1972)
- doc. dr Adolf Nasz (1972–1973)
- dr Henryka Wesołowska (pełniąca obowiązki kierownika – 1973)
- doc. dr Dorota Simonides (1973–1974)
- doc. dr Edward Pietraszek (1974–1981)
- doc. dr Barbara Bazielić (1981–1984)
- dr hab. Adam Paluch (1984–1988)
- prof. Barbara Bazielić (1988–1993)
- prof. dr Edward Pietraszek (1993–1995)

5. Katedra Etnologii – 1995–2000

kierownik:

- prof. dr Edward Pietraszek (1995–1998)
- prof. dr Adam Paluch (1998–2000)

6. Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej

kierownik:

- prof. dr hab. Adam Paluch (2000–2008)
- dr hab. Eugeniusz Kłosek prof. UWrocław (2008 – do chwili obecnej)

Summary

From the pages of history of the Department of Ethnology and Cultural Anthropology at the University of Wrocław

The article discusses the origins of the Department of Ethnography, Ethnology at the University of Wrocław after World War II. It presents stages of development of the Department until 2016. It includes employees, directions of research, field research, scientific achievements, and the most important books and scientific articles.